

GULYÁS LÁSZLÓ***A MAGYAR REVIZIÓ ÉS BURGENLAND KÉRDÉSE****THE HUNGARIAN REVISION AND THE ISSUE OF BURGENLAND****ABSTRACT**

The Trianon peace treaty annexed a thin strip of land of Western-Hungary (4000 km² with 292 000 inhabitants) to Austria. This territory became the ninth province of the Austrian state under the name Burgenland. After the referendum in Sopron (December 14-16, 1921), the Burgenland issue was no longer among topics that defined Austrian-Hungarian relations. According to our knowledge, there were two cases between 1921 and 1938 when the issue of Burgenland posed a problem for the leaders of Hungarian foreign affairs. One occasion was when it emerged as a sub-theme in Lord Rothermere's revision campaign for Hungary in 1927 and the question brought about some diplomatic complications. This is presented in the first section of the paper.

The second time was after the fall of the Austrian state (Anschluss) in March 1938, when Burgenland caused a significant tension in Hungarian-German relations. The second part of our paper presents this issue.

1. Bevezetés

A trianoni békeszerződés¹ Nyugat-Magyarország egy vékony sávját (4000 km² 292 000 lakossal Ausztriához csatolta. Ez a terület Burgenland néven vált az osztrák állam kilencedik tartományává.² A velencei egyezmény és a soproni népszavazás (1921. december 14–16.) után Burgenland kérdése lekerült az osztrák–magyar viszonyt meghatározó témák listájáról.³ Ismereteink szerint 1921 és 1938 között a burgenlandi-kérdés mindössze két alkalommal okozott komolyabb megoldandó problémát a magyar külpolitika irányítói számára.

Az egyik alkalommal, a lord Rothermere 1927 évi Magyarországot támogató revíziós kampányának egyik mellékszálaként bukkant fel és okozott némi diplomáciai bonyodalmat Ausztria és Magyarország között a kérdés. Tanulmányunk első részében ezt mutatjuk be.

A másik alkalommal az osztrák állam 1938 márciusában bekövetkező bukása után okozott feszültséget a magyar–német viszonyban Burgenland. Tanulmányunk második részében az ehhez kapcsolódó eseményeket mutatjuk be.

2. Lord Rothermere 1927. évi kampánya és a burgenlandi kérdés

Az 1927-es év során a Rothermere-akció⁴ egyik mellékszálaként a burgenlandi kérdés ismét kiéleződött. Rothermere fellépése után az osztrák politikusok egy része komolyan aggódott amiatt, hogy az 1921. évi velencei egyezmény ellenére a magyar politikai elit igényt tart az osztrákok által elcsatolt Burgenlandra. Ignaz Seipel kancellár annak érdekében, hogy megnyugtassa az aggódókat, 1927. november 21-én az osztrák parlament pénzügyi bizottsága előtt arról beszélt, hogy a magyar kormány az előző évben biztosítékot adott az osztrák félnek arra vonatkozóan, hogy a maga részéről az osztrák–magyar határ

* Prof. Dr. Gulyás László egyetemi tanár – Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar.

kérdését lezárt ügynek tekinti, azaz az osztrák-magyar határt nem fenyegeti a magyar revíziós mozgalom.⁵

A magyar kormány nevében, a magyar Parlament Külügyi Bizottságában Walko Lajos külügyminiszter 1927. december 17-én cáfolta, hogy Magyarország valaha is tett volna a Seipel nyilatkozattal megegyező tartalmú nyilatkozatot, azaz Seipel szavai valamiféle félreértésen alapulnak.

A kibontakozó nyilatkozatháborúnak – melyben elsősorban mindkét ország újságjai és újságírói jártak az élen – volt egy másik előzménye is. Paul Löbe, a német birodalmi képviselőház elnöke 1927 júliusában Bécsbe látogatott, ahonnan még tett egy rövid burgenlandi kirándulást. Ennek során Löbe egy olyan beszédet mondott, melyben Burgenland és a Német Birodalom szellemi összetartozásáról, és ezzel kapcsolatban Burgenlandra vonatkozó magyar revíziós igények jogosulatlanságáról beszélt.⁶ A vitába bekapcsolódott Ludwig Leser burgenlandi helyettes tartományfőnök is, aki úgy vélte Sopronnak Ausztriához kell tartóznia.

Ilyen előzmények után került sor Bethlen 1928. október 14-i beszédére, melyet Sopronban mondott el az ún. hűségkapu felavatása alkalmából. A hűségkaput annak a hűségnek az emlékére emelte Sopron város képviselő testülete, melyet a város és vidéke a népszavazás során tanúsított. Bethlen az avató beszéd során az alábbi fejtegetésbe bocsátkozott: *„Vigasztalja Sopront az a tudat, hogy becsületes ügy mellett harcolt, de vigasztalja még egy másik tudat is, és ez az, hogy ezekről a területekről, amelyeket tőlünk elcsatoltak, önként nem mondtunk le, hogy az erő hatalmával csatolták el őket, amit mi igazságosnak, méltányosnak, jogosnak sohasem ismertünk el. Amikor Velencében a tárgyalások folytak, sohasem volt szó arról, hogy lemondjunk a nyugat-magyarországi területekről, hanem csak arról, hogy annak fejében, hogy Sopron és vidéke népszavazás rendjén nyilváníthassa akaratát, odahatunk, hogy azok a magyarok, akik megszállva tartják Nyugat-Magyarország többi részét (Prónay Pál és alakulatai – G.L.), a mérséklet szavára hallgatva visszatérjenek otthonukba. Nem lemondásról volt tehát szó. Ezt nyíltan hirdetem.”⁷*

Majd így folytatta gondolatmenetét: *„Meg vagyok győződve, hogy eljön az az idő, amidőn újra felragvog az igazság napja és e napon lehetetlennek tartom, hogy volt szövetségstársaink (itt az első világháborús szövetségesekre, azaz Ausztriára és Németországra utalt Bethlen – G.L.) a győzők jogára hivatkozzanak, amelyet magukra nézve sem ismertek el. Lehetetlennek tartom, hogy ezen a napon megtagadják azt, hogy Magyarországgal egyetértésben, vele megegyezve és a nép meghallgatásával döntsék el a kérdés.”⁸* Mint látható Bethlen úgy vélte, hogy egy népszavazással egész Burgenland vissza fog térni Magyarországhoz.

Bethlen, bár név nélkül külön üzent Löbének is, az alábbi módon: *„Hiába hallatszanak hangok a határon, hogy e mellett a döntés mellett (mármint Burgenlandnak Ausztriához történő csatolása mellett – G.L.) 70 millió ember áll őrt, ezt nem hiszem és nem tudom elképzelni...”⁹*

A fenti sorokat olvasva – melyeket nyílt revíziós állásfoglalásként kell értelmeznünk – nem csodálkozhatunk, hogy Bethlen soproni beszéde komoly osztrák reagálásokat váltott ki, maga Seipel kancellár is elítélte a Burgenlandra vonatkozó magyar revíziós törekvéseket.¹⁰ De sem Seipel, sem Bethlen valójában nem akarta kiélezni az osztrák-magyar viszonyt. Jól mutatja ezt, egyrészt, hogy az osztrák kormány diplomáciai csatornákon keresztül akarta az ügyet holtpontra juttatni. Másrészt az is, hogy Bethlen 1928. december 28-án Genfből hazatérőben Bécsben egy rövid időre megállt és a burgenlandi-kérdéssel kapcsolatban arról biztosította Seipel kancellárt, hogy *„...nem akarom napirenden tartani a kérdést....Közös érdeknek tartom, hogy ez a kérdés pihenjen...”¹¹*

Itt kell arra felhívni a figyelmet, hogy a soproni beszéddel párhuzamosan jelent meg a Magyar Szemle című folyóirat 1928 októberi számában Traeger Ernő hat oldalas tanul-

mánya Burgenlandról.¹² Ebben a szerző élesen kritizálta a tartomány közigazgatását, és többféle szempontból (stratégiai, geográfiai, gazdasági) megkérdőjelezte annak életképességét. Nézzünk egy példát: Traeger Sopron vármegye mezőgazdaságát bemutatva kifejtette, hogy a trianoni határ a bőtermésű síkvidéket választotta el a győnge hozamú dombvidéktől. A Magyarországnak megmaradt rész, az ún. Rábaköz, termelte meg az egész megye gabonaszükségletét, míg az Ausztriához került rész elsősorban iparcikket gyártott. Ezért a két terület között komoly árucserre folyt, ennek zavartalan további folytatását az új határvonal megakasztotta.

Különösen érdekesek a tanulmány záró sorai; „*A burgenlandi nép egészséges, vallásos, erkölcsös, szorgalmas, takarékos, értelmes, tanulni vágyó és magát művelni szerető... Megnyilatkozásaiban nagyon óvatos... de titokban elmélkedik és tudatában van annak, hogy a békeszerződések körül nincs minden rendjén és hogy a mostani állapotok nem maradhatnak sokáig változatlanul.*”¹³

Ne feledjük, a Magyar Szemle Bethlen irányítása alatt állt, azaz nyilvánvalóan csak olyan tanulmányok jelenhettek meg benne, melyekkel Bethlen egyetértett.

3. A burgenlandi kérdés felbukkanása az Anschluss után

3.1. Az első forgatókönyv

1938. március 13-án a német csapatok bevonultak Ausztriába, ezzel megtörtént az Anschluss, azaz az osztrák állam Németországba történő bekebelezése.¹⁴ Március 14-én Kánya Kálmán külügyminiszter a következő táviratot küldte Sztójay Dömének, Magyarország berlini követének: „*Wilhelmstrassében fejezze ki szerencsekívánatait, hogy vér nélkül sikerült az egyesülést végrehajtani. Legnagyobb reményt fűzzük az új szomszédi viszonyhoz.*”¹⁵ Másnap Sztójay jelentette Kányának, hogy az utasításnak megfelelően eljár a német külügyi államtitkárnál, „*aki rendkívül örült, hangúlyozván, hogy mi vagyunk az elsők...*”¹⁶

Mint a fentiekből látható, a magyar kormány elsőként fejezte ki szerencsekívánatait Németországnak az Anschluss végrehajtásához. Nézzük meg, hogy valójában mit gondoltak Ausztria bekebelezéséről. Az Anschluss-szal kapcsolatos részletesebb hivatalos magyar álláspontot két beszédből tudjuk rekonstruálni: 1. Kánya expozéja 2. Horthy rádióbeszéde.

Kánya Kálmán külügyminiszter 1938. március 23-án az országgyűlés Külügyi Bizottságának ülésén hosszú beszámolót tartott az Anschluss kérdésköréről.¹⁷ Beszéde első felében kijelentette, hogy Ausztriát, mint önálló államot az első világháború győztes hatalmai hívták életre, majd megtiltották számára a Németországgal való egyesülést. De most, amikor Hitler megvalósította a két állam egyesülését, egyetlen egy olyan európai hatalom sem volt, amely fellépett volna Ausztria önállóságáért. Az európai államok nem voltak hajlandók fegyverrel megvédeni az osztrák állam függetlenségét, azaz elfogadták az Anschlusst.

Ezen értékelés után tért rá a magyar magatartás bemutatására. Azt fejtegette, hogy a magyar kormány mindig azon az állásponton volt, hogy az osztrák-német viszonyba való beavatkozás nem tartozik a magyar külpolitika hatáskörébe. Majd így folytatta gondolatmenetét: „*Minden eszközzel igyekeztünk úgy Ausztriával, mint Németországgal a legjobb viszonyt fenntartani, ami dacára a hosszú időn át fennálló nagy nehézségeknek, teljes mértékben sikerült... A helyzet az Anschluss után tehát Magyarország szempontjából úgy alakult, hogy Ausztria helyébe a velünk szoros baráti viszonyban élő Németbirodalom lépett, amellyel szemben elfoglalandó álláspontunk egy pillanatig sem lehet kétséges.*”¹⁸

Beszéde befejező részében Kánya megpróbálta kezelni azokat a félelmeket, amelyeket az új nagy és erős szomszéd megjelenése váltott ki a magyar politikai elit egy részéből. Így

érvelt: „Vannak ugyan akik azt állítják, hogy a Nagy-Németbirodalomnak keleti irányban komoly terjeszkedési hajlandóságai vannak, amelyek Magyarország létét erősen veszélyeztetik. A magyar kormány ezt a nézetet nem osztja. Tisztában van azzal, hogy a 'Blut und Boden' elvére felépített német külpolitika nem is áhítozhatik olyan területek után, amelyekben nem németek, hanem függetlenségüket őrző magyarok laknak...”¹⁹

Kánya azonban realpolitikusan volt, ezért az alábbi mondatokat beleszötte helyzetértékelésébe:

- „...annak a Németországnak lettünk szomszédai, mely ma erősebb, mint 1914-ben volt, és amely a jelenlegi Európában a leghatalmasabb hadsereggel rendelkezik.”²⁰
- „Egy hatalmas állam szomszédsága kétségtelenül veszélyeket rejt magába.”²¹

A veszélyek felvillantása után Kánya az alábbi útmutatást adta: „Magától értetődő tehát, hogy Magyarország a Németbirodalommal szemben eddigi politikáját a megváltozott körülmények között is folytatni fogja, ... a magyar külpolitika nagy határozottsággal megszabott iránya a legutóbbi események után sem szorul módosításra.”²²

A másik irányadó beszéd Horthy Miklós 1938. április 3-án elhangzó rádióbeszéde volt.²³ Ebben Horthy az alábbi módon értékelte az Anschluss utáni helyzetet: „...aki tiszta fejjel és látó szemmel itéli meg az eseményeket, annak tudnia kell, hogy Ausztriának Németországgal történt egyesülése ránk nézve nem jelent mást, csak azt, hogy egy régi jó barátunk, akit a békeszerződések lehetetlen helyzetbe sodortak, egyesült egy másik jó barátunkkal és hűséges fegyvertársunkkal, vagyis azzal a Németországgal, amely mindig, életre-halára megbízható és szótartó szövetségese volt barátainak a történelem tanúsága szerint. Ennyi az egész; egyéb a mi szempontunkból nem történt.”²⁴

Beszéde további részében Horthy szigorú hangon ítélte el a nyilas mozgalmakat – ezek az Anschluss hatására élénkültek meg –, illetve nyugalomra intette a közéletet és társadalmat.

Mint a fenti idézetekből látható, Kánya, de különösen Horthy a német-magyar jó viszonyt hangsúlyozta. A német-magyar határ Magyarország javára történő megváltoztatása nem merült fel a hivatalos magyar külpolitika részéről. Tanulmányunkban a hivatalos magyar politika ezen elképzeléseit első forgatókönyv névvel illetjük.

Azt, hogy valójában mit gondolt az országot kormányzó politikai elit az Anschluss következtében előállt helyzetről, talán a legjobban Bethlen István – volt miniszterelnök – foglalta össze a Pesti Naplóban 1938. április 7-én „Magyarország helyzete Ausztria csatlakozása” címmel megjelent cikkében.²⁵

„Kicsiny és gyenge államoknak (mint pl. Csonka-Magyarország – G.L.) mindig kelle-mesebb a gyenge szomszéd (értsd Ausztria – G.L.), mint az erős (értsd Németország – G.L.), még akkor is, ha ez utóbbi baráti érzelmekkel viseltetik szomszédja után”²⁶ – jelentette ki Bethlen. Majd azt fejtegette, hogy az Anschluss következtében hazánkval közvetlenül szomszédossá vált Nagynémet Birodalom nagymértékben megnövekvő gazdasági és politikai befolyása okozhat ugyan majd nekünk problémákat, nehézségeket, de az Anschluss jelentősége számunkra elsősorban az, hogy általa „rohamléptekkel” jutunk közelebb a revízióhoz. Arra vonatkozóan, hogy ezen revízió első állomása mely ország lesz, Bethlen az alábbi jóslatot tette: „...Csehország került most gyűrűbe.”²⁷ Itt jegyezzük meg, hogy Bethlen ezen jóslata bevált.

3.2. A második forgatókönyv és az első forgatókönyv további sorsa

A hivatalos magyar álláspont mellett azonban megjelent egy nem hivatalos magyar álláspont is. Konkrétan három ilyen kezdeményezést rögzíthetünk rögtön az Anschluss megtörténte után.

Egyrészt 1938. március 14-én Berlinbe érkezett a magyar Hadügyminisztérium kémelhárító osztályának megbízásából báró Malcomes Béla, aki Ribbentrop titkárságának egyik beosztottjával, dr. Groschkéval tárgyalt. Malcomes kijelentette német tárgyalópartnerének, hogy a burgenlandi határrevízióért cserében (azaz ha Magyarország visszakapja Burgenlandot) Magyarország kész csatlakozni az antikomintern paktumhoz.²⁸ Groschke azzal tért ki az ajánlat elől, hogy kijelentette, hogy Németország és Magyarország között fennálló baráti kapcsolatok megengedik, hogy a magyar kormány a határrevízióra vonatkozó igényét ne csupán kerülő utakon, hanem hivatalos formában is kifejezésre juttassa.²⁹ Valószínűsíthetjük, hogy erről az ajánlatról Kánya nem tudott, inkább a magyar katonai körök önálló akciójáról volt szó. Az akció informális jellegét támasztja alá, hogy Malcomes ekkor már hivatalosan nyugalmazott követségi tanácsos volt.³⁰

Másrészt Salló János – a Nemzeti Front vezetője – egy beszédében hangot adott Burgenland visszacsatolásával kapcsolatos reményeinek.

A harmadik kezdeményezés Mecsér András szélsőjobboldali országgyűlési képviselő nevéhez köthető. Mecsér valamikor március 14–15. körül felkereste hivatalában Otto Erdmannsdorffot, Németország budapesti követét. Beszélgetésük tartalmáról Erdmannsdorff 1938. március 16.-i táviratában tájékoztatta Berlint.³¹

Jelentésének lényege: Mecsér gratulált Ausztria visszacsatolása alkalmából, majd bizalmasan közölte, hogy őt az elhunyt Gömbös miniszterelnök 1933 júniusi berlini útja után úgy informálta, hogy Hitler az Ausztriára sorsáról folytatott megbeszélés alkalmával megjegyezte az Anschluss megtörténte után visszaadja Magyarországnak Burgenlandot. Mecsér ehhez az információhoz még hozzáfűzte, hogy egy ilyen német gesztus – még abban a formában is, ha csak Burgenland azon részeit adják vissza, ahol a magyarok többségben élnek –, mély benyomást keltene Magyarországon, és örökre elkötelezné az országot Németország mellett. Erdmannsdorff távirata végén arra kérte Mackensen külügyi államtitkárt, hogy miheztartás véget adjon utasítást arra vonatkozóan, hogy ebben az ügyben milyen magatartást tanúsítson.

Ezzel párhuzamosan a magyar Külügyminisztérium az első forgatókönyv mentén tett lépéseket: Németország az olasz–német, a jugoszláv–német és a svájci–német határ (ezek az Anschluss előtt olasz–osztrák, jugoszláv–osztrák és svájci–osztrák határként működtek) vonatkozásában nyilvánosan kijelentette, hogy azokat elismeri. Látható a felsorolásból, hogy a korábbi osztrák határok közül csupán a csehszlovák–osztrák és magyar–osztrák határ maradt ki ebből a sorból. Ez aggodalmat okozott a magyar Külügyminisztériumban.³² Ezért Sztójay Berlinben felvette a német–magyar határ elismerésére vonatkozó kérdést. Azt a választ kapta, hogy német kormány el fogja ismerni a német–magyar határt. Amikor 1938. március 19-én Kánya tárgyalásokat folytatott Erdmannsdorff-fal a német követ a német–magyar határ vonatkozásában ugyanezt mondta neki, annyit azonban ehhez még hozzáfűzött, hogy arra kéri a magyar kormányt, hogy ezt az elismerést ne hozzák nyilvánosságra. Kánya azonban arra hivatkozva, hogy a magyar közvélemény egy része, különösen a gazdasági körök aggódnak a magyar–német viszony alakulása miatt, arra kérte tárgyalópartnerét, hogy a német kormány nyilvánosan ismerje el a magyar–német határt. Erdmannsdorff-fal vállalkozott arra, hogy ehhez megszerzi Berlin hozzájárulását.

A németek néhány napon belül teljesítették a Kánya kérését: 1938. március 22-én megjelent a magyar Külügyminisztériumban Karl Werkmeister – a budapesti német követség

tanácsosa – és közölte Kányával, „*hogy a birodalmi kormány Magyarország jelenlegi határainak sérthetetlenségét a maga részéről elismeri. Ezen kijelentés nyilvánosságra hozatala ellen a birodalmi kormánynak nincsen ellenvetése.*”³³ Érdemes figyelni a dátumra, egy nappal később – azaz 1938. március 23-án – mondott egy hosszú beszédet Kánya az országgyűlés Külügyi Bizottságának ülésén az Anschluss következtében kialakult külpolitika helyzetéről.

A Mecsér-féle javaslat – Németország legalább Burgenland azon részeit adja vissza Magyarországnak, ahol magyarok élnek – Berlin részéről történő hivatalos elutasítására viszont csak 1938. április 13-án került sor. Ezen a napon Weizsacker külügyi államtitkár (aki a római követé kinevezett Mackensent követte ezen a poszton) az alábbi táviratot küldte a kérdésben Erdmannsdorffnak: „...*úgy vélem, az önnek küldött utasítás, hogy ti. Kánya úrral a jelenlegi határ stabilitásáról beszéljen (ezt a beszélgetést bonyolította le Werkmeister 1938. március 22-én - G.L.), egyben N. úr*³⁵ *javaslatának megválaszolását is jelentette. A rend kedvéért azonban ezennel mégis megerősítem, hogy a Führer egyértelmű nézete szerint Magyarországgal való jelenlegi határunk végleges.*”³⁶

Majd ehhez még hozzá fűzte: „...*a nemzetiségi térkép szerint egyáltalán nincsennek Magyarországnak visszaadásra alkalmas objektumok, mivel bizonyos magyar helységek exklávéként ékelődnek be Burgenlandba és nem a határon fekszenek.*”³⁷

Erdmannsdorff 1938. április 23-án kelt táviratában köszöntö meg Weizsackernek az iránymutatást.³⁸ Majd arról informálta, hogy találkozott Bessenyei báróval – a magyar Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője –, aki elmondta neki, hogy magyar „...*'hazafias' körök állítólag szemrehányást tettek a kormánynak, hogy passzívan viselkedett, noha a birodalmi kormány számolt magyar csapatok bevonulásával Burgenland túlnyomóan magyaroklakta területeire, és azt egyenesen üdvözölte volna. Ez okból úgymond, a birodalmi kormány várt néhány napig, és csak miután a honvédség nem jelent meg, adott parancsot a német csapatoknak arra, hogy nyomuljanak előre a régi osztrák-magyar határig!*”³⁹

A német követ jelentésében ehhez még hozzáfűzte az alábbiakat: „*Hóman kultuszminiszter húsvét vasárnapján azt mondta nekem, hogy Kánya úr nagyon dühös emiatt a buta, de bizonyos körökben mégis hitelre találó fecsegés miatt.*”⁴⁰

Hangsúlyoznunk kell, hogy ezen „információt” Bessenyei kifejezetten pletykaként tárlta Erdmannsdornak. Macartney 1957-ben megjelent könyvébe – egy a burgenlandi határnál állomásozó, meg nem nevezett katonatisztre hivatkozva – beemelte ezt az „információt, idézzük: „...*egy tiszt azt mondta nekem, hogy csak a parancsot várták az előrenyomulásra. Azt is mondta, hogy a németek három napot vártak Burgenland nyugati határánál, és csak akkor szállták meg a területet, amikor a magyarok nem mozdultak.*”⁴¹

Ehhez azonban azt is hozzá kell fűznünk, hogy Macartney a fentieknek ellentmondó információt is közöl könyvében, amikor az Apor báróval folytatott beszélgetésére hivatkozva ugyanezen a helyen azt írta, hogy Hitler úgy vonult be Ausztriába, hogy nem értesítette a magyar kormányt.⁴²

Ha hasonló szituációt keresünk, akkor Kárpátalja 1939 márciusában történő magyar elfoglalása kell, hogy eszünkbe jusson: Avgusztin Volosin – Kárpátalja autonóm kormányának Prága által kinevezett miniszterelnöke – 1939. március 15-én kikiáltotta a független Kárpát Ukrán Köztársaságot és Németországhoz fordult védelemért.⁴³ Volosin a szlovák példát akarta lemásolni, hiszen Hitler elismerte és védelme alá helyezte a Tiso-féle szlovák államot.⁴⁴ Volosin számítása azonban nem jött be. Németország már március 12-én diplomáciai csatornákon közölte a magyar kormánnyal, hogy ha Volosin megpróbál létrehozni egy „független” államot Kárpátalján, azt Berlin nem fogja elismerni. A német diplomaták azt is közölték Budapesttel, hogy Csehszlovákia megszűnése esetén 24 órát adnak Ma-

gyarországnak Kárpátalja kérdésének rendezésére. Ezen előzmények után a magyar honvédség március 15-én hajnalban több irányból nyomult be Kárpátaljára, és viszonylag könnyű küzdelem árán, három nap alatt elfoglalta azt.

Ebből a kárpátaljai példából levonhatjuk a következtetést: Ha Hitler valóban meg akarta volna engedni, hogy Magyarország elfoglalja Burgenland magyarlakta részeit, az Anschluss megindulása előtt informálta volna magyar partnerét. Mint fentebb láttuk Apor báró állítása szerint ilyen előzetes információ megosztás a magyar féllel nem történt.

Véleményünk szerint magyar kormány az Anschluss után úgy vélte – és ebben a német diplomaták visszajelzései megerősítették –, hogy nincs reális esély az osztrák–magyar határ helyébe lépő német–magyar határ megváltoztatására. Tanulmányunkban ezt nevezzük első forgatókönyvnek. Ezzel szemben a magyar szélsőjobboldal prominens személyiségei úgy vélték, hogy Németország hajlandó gesztus enni, azaz Burgenland egy részét visszaadja Magyarországnak. Tanulmányunkban ezt nevezzük második forgatókönyvnek. Ez a forgatókönyv azonban irreálisnak, egy hiú ábrándnak bizonyult.

A magyar revizionista sajtó azonban megpróbálta életben tartani a Burgenlandra irányuló magyar reményeket. Egyes térképvázlatok a visszakövetelendő területek között ábrázolták továbbra is Burgenlandot. 1938. június 10-én Wezsacker ingerülten közölte Sztójayval, hogy őt (mármint Wezsackert – G.L.) „... nem érdekli, hogy az osztrákok annak idején mennyire törődtek bele a magyar propagandába, de mióta Ausztria a német birodalom részévé vált, másképpen áll a dolog.”⁴⁵ Wezsacker utasította a budapesti német követet, hogy lépjen fel a magyar revíziós propaganda Burgenlandra irányuló törekvéseivel szemben.⁴⁶

3.3. A harmadik forgatókönyv

1938 áprilisában felbukkant a magyar fél által egyáltalán nem kívánt harmadik forgatókönyv is. Ezen forgatókönyv elvi alapját Wezsacker – fentebb már más összefüggésben idézett – 1938. április 13-i – táviratának második része adta. A német külügyi államtitkár az alábbiakat írta: „...ha nemzetiségi szempontból nézzük a kérdést, a Fertő tótól délnyugatra jelentős területek (ezek a magyar államhatáron belül vannak – G.L.) tiszta németek...ezek a területek annak idején népszavazás útján kerültek Magyarországhoz, de e népszavazás lefolyását a szakértők rendkívül vitathatónak tartják. Bárhogy is legyen a dolog, ha összeszámoljuk a burgenlandi magyar vérségű lakosságot és a határon túli német vérségűeket, ez nagymértékben Magyarország kárára ütne ki. Bizonyos magyar köröknek...ezt a számítást maguknak kellene elvégezniük, hogy kigyógyuljanak az olyan eszmékből, amelyek mint mondtam, itteni (azaz berlini- G.L.) hivatalos felfogás szerint még vita tárgyát sem képezhetik.”⁴⁷

Ne feledjük, hogy ezeket a sorokat a német külügyi államtitkár vetette papírra, így gyakorlatilag német hivatalos álláspontnak tekinthetők. Ezért nevezzük ezt tanulmányunkban harmadik forgatókönyvnek. Azt, hogy a német vezetés komolyan gondolkodott a harmadik forgatókönyvben jól mutatja, hogy Helmut Triska – a berlini Külügyi Hivatal egyik vezető tisztségviselője – két elaborátumot is kidolgozott a német–magyar határ Németország javára történő megváltoztatásáról.⁴⁸

Az első elaborátumban⁴⁹ Triska még csak azokat a területeket – Sopron és környéke – akarta Németországhoz csatolni, amelyek az 1921. december 14-16-i népszavazáson úgy döntöttek, hogy a magyar államhoz akarnak tartozni. Triska azt fejtegette, hogy népszavazást a terror és a csalás jegyében rendezték meg. A szavazást egyesek még az antant oldalán is bohózatnak minősítették.

Triska második elaborátumában már Nyugat-Magyarország németek által lakott sávját (Győr-Moson-Pozsony vármegye, Sopron vármegye és Vas vármegye németek által lakott

részei) kívánta elcsatolni. Ezen sáv területe 1250 km² volt, és kb. 120 ezer lakos élt ott. Sopron mellett olyan városokkal, mint Mosonmagyaróvár, Kőszeg és Szentgotthárd.

Triska mellett – vele nagyjából egy időben – a náci geopolitikus Karl Haushofer is készítet egy feljegyzést, a „*korrekcióra szoruló*” német–magyar határról.⁵⁰

Triska és Haushofer tervei papíron maradtak. De egyetértünk Tóth Imre megállapításával, mely szerint: nem lehet kizárni, hogy amennyiben a világháború katonai eseményei német szempontból később kedvezően alakultak volna, a német külpolitika előbb utóbb hozzáfogott volna az elaborátumok megvalósításához.

Természetesen a magyar politikusok előtt rejtve maradtak ezen német tervezgetések. Érthető módon a német politikusok mélyen hallgattak magyar kollégáik előtt ezen tervekről. De azért némi információ mégis kiszivároghatott a magyarok felé. Valószínűleg a birodalmi német szervek és a Magyarországon élő német kisebb közötti titkos kommunikáció során keletkezett ilyen információs rés. Botlik József könyvében azt állítja, hogy 1939-ben élénken foglalkoztatta a magyar politikusokat és a közvéleményt az a szóbeszéd, mely szerint Németország meg akarja szállni az egykori soproni népszavazás területét.⁵¹

A magyar politikusok német kollégáikkal folytatott tárgyalásaik során rendszeresen megpróbálták felvetni a magyar–német határ kérdését. Ezen alkalmakkal – Horthy kormányzó Imrédy Béla miniszterelnök és Kánya Kálmán augusztus 20–26. közötti németországi látogatása, Csáky István külügyminiszter 1939. január 16-i berlini tárgyalásai – azonban mindig ugyanazt a választ kapták: Németország a német–magyar határvonalat szentnek és sérthetetlennek tartják.

Erdmannsdorf egy alkalommal – amikor 1938. október 6-án a berlini magyar követtel tárgyalt egy Csehszlovákiával kapcsolatos területi kérdéstről – egy kicsit durvább hangnemet engedett meg magának. Figyelmeztette Sztójayit, hogy ha a burgenlandi kérdést népi szempontból megvizsgálnák, az Magyarországnak további területek elvesztésébe kerülne.⁵²

Befejezésképpen egy érdekes magyar diplomáciai kezdeményezést kell bemutatnunk. 1939-ben a magyar kormány egy tervezetet nyújtott át Berlinnek. Ebben azt javasolta, hogy Pozsonyigetfalu magyarajkú lakosaiért hajlandó kicserélni Sopron környékének német anyanyelvű lakóit. Gyakorlatilag ez egy lakosságcsere-tervezet volt. Az ajánlatot a német kormány 1939. október 2-án indoklás nélkül elutasította.⁵³

4. Konklúziók

A burgenlandi kérdés 1927. évi felmerülése csak egy rövid átmeneti zavart okozott az osztrák–magyar kapcsolatokban. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy sem Ausztria, sem Magyarország nem volt érdekelt a szituáció kiélezésében.

A burgenlandi kérdés újabb felbukkanása az Anschluss után az alábbi három forgatókönyv megjelenését vonta maga után:

- **Első forgatókönyv: A német–magyar határ teljes mértékben egybevágnak a régi osztrák–magyar határral.**

Ez volt a magyar kormány álláspontja, Kánya Kálmán külügyminiszter ennek érdekében fejtett ki tevékenységet.

- **Második forgatókönyv: A német–magyar határon Magyarország javára kerül sor határmódosításra.**

Ez a forgatókönyv úgy valósulhatott volna meg, ha Németország Burgenland teljes területét, vagy minimális esetben annak magyarok által lakott részeit visszaadja Magyarországnak. Mint láthattuk, ezen forgatókönyvet a magyar szélsőjobboldal képviselői szeretnék volna megvalósítani.

• **Harmadik forgatókönyv: A német-magyar határ Németország javára változik meg.**

Azaz a Nyugat-Dunántúl egy keskeny sávját – azt a részt, amely a soproni népszavazás eredményeképpen maradt a magyar állam keretei között a Német Birodalomhoz csatolják. Ezen forgatókönyv továbbfejlesztett változatában – Triska második elaborátuma – az elcsatolandó sáv jelentős mértékben megnövekedett.

A három forgatókönyv közül végül az első valósult meg, miután Németország mereven elzárkózott a második forgatókönyvtől. Magyarország szerencséjére Németország a háborúra való felkészülés közben, illetve a világháború alatt nem akart, nem tudott energiát fordítani a harmadik forgatókönyv megvalósítására.

JEGYZETEK

1. A békeszerződés aláírásáról lásd Vizi László Tamás (2010/a): A trianoni diktátum aláírója: a miniszter Benárd Ágoston. Közép-Európai Közlemények 2010/3. szám No. 10. 67–80. old; Vizi László Tamás (2010/b): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláírójának személyéről. Közép-Európai Közlemények 2010/4. szám No. 11. 109–132. old.
2. A részleteket lásd Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő. 105–119. old.
3. A kérdéskörben alaplúnak tekintjük az alábbi kettő kitűnő könyvet: Botlik József (2011): Az örvidéki magyarság sorsa. Magyar Nyugat Könyvkiadó. Vasszilvágy; Tóth Imre (2006): A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. Dissertationes Soproniensis 2. Sopron.
4. Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924–1931. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő. 127–141. old.
5. Tóth (2006) 72. old.
6. Tóth (2006) 73. old.
7. A beszédet közli Bethlen (1933) 263–267. old.
8. Uo.
9. Uo.
10. Tóth (2006) 75. old.
11. A Bethlen-Seipel találkozóról lásd. Karsai Elek szerk. (1967): A magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikája. Iratok az ellenforradalom történetéhez IV. kötet. Kossuth Kiadó. Budapest. 152-es dokumentum 248–250. old.
12. Traeger Ernő (1928): Az elszakított nyugati végek. Magyar Szemle 1928/október 178–184. old.
13. Traeger (1928) 184. old.
14. A részleteket lásd Kerekes Lajos (1966): Ausztria története. Akadémiai Kiadó. Budapest. 168–182. old; Kerekes Lajos (1984): Ausztria hatvan éve 1918–1978. Gondolat Kiadó. Budapest. 226–230. old; Németh István (2011): Az első Osztrák köztársaság (1918–1938) – történeti áttekintés. In. Németh István-Fizeker Róbert szerk. (2011): Ausztria a 20. században. Az életképtelen államtól a boldogok szigetéig”. Tanulmányok. L’Harmattan. Budapest. 128–147. old; Zöllner, Erik (2000): Ausztria története. Osiris Könyvkiadó. 393–394. old.
15. A távirat szövegét közli Kerekes Lajos szerk. (1962): Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. I. kötet. 419. dokumentum 648. old. A továbbiakban „DIMK I. kötet (1962)” rövidítéssel hivatkozunk erre a forrásgyűjteményre.
16. HMTI (1962) 421. dokumentum 649. old.
17. A beszámolót közli DIMK I. kötet (1962) 448. dokumentum 693–699. old.
18. DIMK I. kötet (1962) 696. old.
19. DIMK I. kötet (1962) 696–697. old.
20. DIMK I. kötet (1962) 697. old.
21. DIMK I. kötet (1962) 698. old.

22. DIMK I. kötet (1962) 698. old.
23. A beszédet közli Szinai Miklós-Szücs László szerk. (1962): Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 174–180. old. A továbbiakban „HMTI (1962)” rövidítéssel hivatkozunk erre a forrásgyűjteményre
24. HMTI(1962) 176. old.
25. Pesti Napló, 1938. április 17.
26. Uo.
27. Uo.
28. Malcomes berlini tárgyalásairól lásd Ránki György et. al. (1968): A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933-1944. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 263 oldalán található 5. számú lábjegyzet. A továbbiakban „Wilhelmstrasse... (1962)” fogunk hivatkozni erre a forrásgyűjteményre.
29. Tóth (2006) 194–195. old.
30. Tóth (2006) 194. old.
31. A távirat szövegét közli Wilhelmstrasse (1962) 117. dokumentum 262–263. old.
32. Juhász Gyula (1988): Magyarország külpolitikája 1919–1945. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 173. old.
33. Wilhelmstrasse (1962) 265. old. 3. számú lábjegyzet.
34. Weizsacker táviratát közli Wilhelmstrasse (1962) 119. dokumentum 265. old.
35. Valószínűleg elgépelés történt az eredeti német szövegben, N. úr alatt Mecsért kell értenünk!
36. Wilhelmstrasse (1962) 265. old.
37. Uo.
38. Erdmannsdorff táviratát közli Wilhelmstrasse (1962) 121. dokumentum 268–269. old.
39. Uo.
40. Uo.
41. Macartney, C. A. (2006): Október tizenötödike. A modern Magyarország története. I. kötet. Gede Testvérek. Budapest. 275. old.
42. Uo.
43. A részleteket lásd. Botlik József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I. kötet. Nyíregyházi Főiskola. Nyíregyháza. 321–351. old.
44. A részleteket lásd Kovács, Dušan (2001): Szlovákia története. Kalligram Kiadó. Pozsony. 202–206. old.
45. Tóth (2006) 196. old.
46. Uo.
47. Wilhelmstrasse (1962) 265. old.
48. Tilkovszky Loránt (1978): Ez volt a Volksbund. Kossuth Könyvkiadó. 50. old.
49. Tartalmát részletesen ismerteti Tóth (2006) 197–198. old.
50. Tilkovszky (1978) 50. old.
51. Botlik (2011) 398. old.
52. Tóth (2006) 196–197. old.
53. Fogarassy László (1995): Ligetfalú és a pozsonyi hídfő története. Madách-Posonium. Pozsony. 79. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A) Nyomtatott források

- Bethlen István gróf beszédei és írásai 1–2. kötet (1933). 1–2. kötet Genius Kiadó. Budapest.
- Karsai Elek szerk. (1967): A magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikája. Iratok az ellenforradalom történetéhez IV. kötet. Kossuth Kiadó. Budapest.
- Kerekes Lajos szerk. (1962): Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. I. kötet.
- Ránki György et. al. (1968): A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.
- Szinai Miklós-Szücs László szerk. (1962): Horthy Miklós titkos iratai. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

B) Feldolgozások

- Botlik József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I. kötet. Nyíregyházi Főiskola. Nyíregyháza.
- Botlik József (2011): Az örvidéki magyarság sorsa. Magyar Nyugat Könyvkiadó. Vasszilvágy.
- Fogarassy László (1995): Ligetfalú és a pozsonyi hídfő története. Madách-Posonium. Pozsony. 79. old.
- Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919-1924. Attraktor Kiadó.
- Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924–1931. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2015): A Horthy korszak külpolitikája 3: A Károlyi- és a Gömbös kormány külpolitikája 1932–1936.
- Juhász Gyula (1988): Magyarország külpolitikája 1919-1945. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kerekes Lajos (1966): Ausztria története. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kerekes Lajos (1984): Ausztria hatvan éve 1918-1978. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Kovács, Dušan (2001): Szlovákia története. Kalligram Kiadó. Pozsony.
- Németh István (2011): Az első Osztrák köztársaság (1918-1938) – történeti áttekintés. In. Németh István-Fizeker Róbert szerk. (2011): Ausztria a 20. században. Az életképtelen államtól a boldogok szigetéig”. Tanulmányok. L'Harmattan. Budapest. 128–147. old.
- Tilkovszky Loránt (1978): Ez volt a Volksbund. Kossuth Könyvkiadó.
- Tóth Imre (2006): A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. Dissertationes Soproniensis 2. Sopron.
- Traeger Ernő (1928): Az elszakított nyugati végek. Magyar Szemle 1928/október 178–184. old.
- Vizi László Tamás (2010/a): A trianoni diktátum aláírója: a miniszter Benárd Ágoston. Közép-Európai Közlemények 2010/3. szám No. 10. 67–80. old.
- Vizi László Tamás (2010/b): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláírójának személyéről. Közép-Európai Közlemények 2010/4. szám No. 11. 109–132. old.
- Zöllner, Erik (2000): Ausztria története. Osiris Könyvkiadó. Budapest.